

NEKA PITANJA U VEZI S IMENICAMA NA — OST

Stjepan Babić

Daci i studenti muku muče s oblicima glagola tipa *zamijeniti* — *zamjenjivati*, uvijek se kolebaju između *zamijenjen* i *zamjenjen*, *zamjenjujem* i *zamijenjujem*. Ali ne griješe u tome samo oni. 11. veljače o. g. bio je u jednom našem dnevniku naslov: »Osvjetljeni problemi«. Da to nije bila obična štamparska griješka, vidi se po tome, što je to bio baš naslov, što nije bilo prvo izdanje i što je u istom broju, na istoj strani, u susjednom stupcu, bio ovakav naslov: »Baloni primjećeni u Pakistanu i Afganistanu«, a odmah zatim u vijesti: »Baloni američkog porijekla primjećeni su... Slični baloni primjećeni su...« Osnovni priručnik, Boranićev Pravopis, u ovakvim slučajevima ne pomaže mnogo, jer ćemo u njemu naći samo infinitiv; ostale oblike prof. Boranić je unosio samo onda, »kad bi mogla nastati sumnja o ispravnom obliku«, a sumnja se ovdje javlja upravo kod pojedinih oblika. Opazio sam naime, da pogrešaka gotovo i nema, kad je akcent iza nekadašnjeg glasa *ě*, češće su, kad je na njemu, a vrlo su česte, kad je ispred njega. To je i razumljivo, kad znademo, da se u nekim govorima ne čuvaju dužine, što je danas karakteristično i za izgovor u nekim našim gradovima, a baš o dužinama zavisi, da li ćemo poslije akcenta pisati *ije* ili *je*. I zato, dok ne dobijemo novi pravopis, koji će i u tom pogledu sigurno biti praktičniji, moramo imati na umu, da svi oblici trenutnih glagola tipa *zamijeniti* imaju *ije*, a oblici trajnih ili učestalih tipa *zamjenjivati* samo *je*. Kad dakle od nekoga glagola sa *ije* ili *je* nađemo u Boranićevu Pravopisu samo infinitiv, tada ti glasovi ostaju bez promjene u svim oblicima. Treba pri tome samo paziti, od kojega je glagola pojedini oblik, pa ćemo sa sigurnošću odabrati ispravan.

Time nisu iscrpena sva pitanja, koja se javljaju u vezi s tim glagolima. Od njih se danas često upotrebljavaju glagolske imenice i apstraktne imenice na *-ost*, pa opet dolazimo u sumnju, da li ćemo ih pisati sa *ije* ili *je*. Ako smo pročitali Boranićeve napomene ispred Rječnika, tada ćemo se kod glagolskih imenica još nekako i snaći, ali ćemo uzalud tražiti imenice na *-ost* od tih glagola; Boranić nema ni jedne, a Belić samo *prosvijećenost*. A danas su takve imenice vrlo česte. Evo nekoliko primjera iz »Vjesnika«: »... *neizmjenjenost* bonnskog političkog kursa...« (2. XII. 55.); »... *taktika* Sovjetskog Saveza izmijenjena u tome, što se sada više oslanja na *počijepanost*...« (6. I. 56.); »*Podijeljenost* Britanije u stavu prema Edenu« (10. I. 56.); »Drugi pak vide u odluci o deportiranju Makariosa *rješenost* britanske vlade...« (11. III. 56.). Vrlo su česte i u beletristici, i to ne samo danas, nego već i prije pedeset godina, na primjer kod K. Š. Đalskoga: »Tek godine davahu više *opredjeljenosti* crtama...« (»Osvit«, Zagreb 1914., str.

53.); »Pred dušom Ivanovom uzbudi večernja okolica sa svojom sanjarskom *neopredjeljenošću* uspomene . . .« (ib., str. 102.); » . . . bila bi Tinka izliječena od svoje nesretne *zasljepljenosti* . . .« (»U noći«, Zagreb 1913., str. 216.). Zanimljiv je primjer štampan 2. III. o. g. u »Vjesnikovu« prilogu »Kultura«: »Ali u prvoj polovini ove decenije to je svakako bila uvjerenost politike da literatura treba da joj služi i jedna *ubjedenost* literature da to ona može.« Vjerojatno je to jekaviziran ekavski oblik, ali članak je potpisao priznat književnik, inače dobar ijekavac. Ako je oblik izvoran, tada je opet iz pera poznatog kritičara.

Kao što vidimo, imenice takva tipa nisu rijetke, a u pravopisima ih nema. Nije onda čudo, što jedamput dolaze sa *ije*, a drugi put sa *je*. Koji je oblik ispravan?

Da bismo mogli na to točno odgovoriti, moramo razmotriti, od čega se tvore i kako. Pogledamo li sve imenice s nastavkom *-ost*, vidjet ćemo, da se one tvore od pridjeva, i to u starije doba u pretežnoj većini od pravih pridjeva, a danas i od glagolskih (trpnih i radnih, samo od ovih drugih znatno rjeđe). Akcent tih pridjeva možemo vrlo lako odrediti, postavlja se samo pitanje, dolazi li do kvantitativnih promjena, kad se od njih tvore imenice, kao što je to kod nekih nastavaka, pred kojima je slog uvijek kratak, na pr. -ād, -āk, -ār, -āš (zvjerād : zvijer, ljèvāk : lijevi, mljèkar : mlijèko, bjèlāš : bijel, bijela). Da li je tako i s nastavkom *-ost*, koji je danas u n. sg. uvijek dug?

Osvrnemo li se malo na starije doba našega jezika, vidjet ćemo, da se ovdje radi zapravo o dva nastavka, od kojih je jedan bio dug, a drugi kratak. Nekada je naime *-ost* bilo samo u onih imenica, u kojih je akcent bio ispred nastavka, na pr. *prāvednōst*; ako je akcent bio na nastavku, tada je bilo samo *-ōst*, na pr. *dūžnost*. Kasnije su se oba nastavka analogijom izjednačila, pa Vuk u svom Rječniku ima samo *-ōst*, bez obzira na postanak. Svi ne misle tako, na pr. A. Mažuranić još i 1869. u IV. izdanju »Slovnice hrvatske« upozorava, da je *-ost* u 1. i 4. padežu dug i kratak, i kaže, da dugi stoji običnije poslije kratkoga sloga, a kratki poslije dugoga, pa bilježi *hītrōst*, *sītōst*, *blāgost*, *nāglost*. No većina gramatičara i leksikografa bilježe kao i Vuk. Maretić u »Gramatici i stilistici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika« (II. izdanje, str. 302.) ima samo *-ōst*, a za akcent kaže da je ponajviše onakav, kakav je u temeljnih pridjeva, a koliko i dolazi do promjena, dolazi samo analogijom prema drugim imenicama, na pr. *mlādōst*, *lūdōst* prema *slābōst*, *mīlōst*, *pokōrnōst* prema *mogūcnōst*, *podmūklōst*. U novijim rječnicima nalazimo i drugih promjena, na pr. u Ristić-Kangrginu Rečniku srpskohrvatskog i nemačkog jezika i Benešićevu Hrvatsko-poljskom rječniku nalazimo *nāpetōst* : *nāpēt*, *nēobuzdanōst* : *nēobuzdān*, prema *nādūt* Benešić ima *nādutōst*, a Ristić-Kangrga *nādutōst* i dr. Ja ne vidim razloga za takva

odstupanja, jer današnji nastavak -ōst dolazi na pridjeve bez obzira na dužinu slogova. Potvrda za to ima u Akademijinu Rječniku, na pr. nãpētōst, s posebnom napomenom, da se s takvim akcentom govori, a i Benešić je u nekim primjerima zabilježio dužine, nãbrãnōst : nãbrãn, nãčítãnōst : nãčítãn. No dok se obojica i kolebaju, kad je dužina na posljednjem slogu pridjeva, uvijek je bilježe, kad je na preposljednjem (a posljednji vokal nije nepostojano *a*), na pr. neòdrēdenōst : neòdrēden, ràširenōst : ràširen, nepòkvārenōst : nepòkvāren. (Jedini izuzetak našao sam u Ben. nepròbušenōst : nepròbūšen, što je vjerojatno štamparska griješka, ali i sama je imenica vrlo sumnjive vrijednosti.) U tome se slažu s ARj., a to je za nas ovdje važno. Naime imenice, kojima želimo utvrditi ispravan oblik, upravo su istog akcentatskog tipa kao pòkvārenōst : pòkvāren. Uzmemo li sada glagole toga akcentatskog tipa s nekadašnjim glasom ě, imamo ekavske oblike zaméniti, zàmēnīm, glagolski pridjev zàmēnjen i od njega onda imenicu zàmēnjenōst, a od toga po pravilu ijekavske oblike zàmijenjen i zàmijenjenōst. Dakle u citiranim primjerima prema glagolskim pridjevima: neizmijenjen, pòdijeljen, rīješen, (ne)oprèdijeljen, zàslijepljen, ùbijeđen (ek. neizmēnjen, pòdēljen, rēšen, (ne)oprèdēljen, zàslēpljen, ùbēden) jedino su ispravni oblici: neizmijenjenōst, pòdijeljenōst, rīješenōst, (ne)oprèdijeljenost, zàslijepljenōst, ùbijeđenost. Takve se imenice danas tvore vrlo često, pa od glagolskih pridjeva: iskòrijenjen, obàviješten, òcijenjen, òsvijetljen, òsviješten, pòbijeđen, pòvrijeđen, pòzlijeden, pròmijenjen, pròsvijećen, sprlječen, ùvriježen, zàplijenjen, zàliječen imamo imenice: iskòrijenjenōst, obàviještenōst, òcijenjenōst, òsvijetljenōst, òsviještenōst, pòbijeđenōst, pòvrijeđenōst, pòzlijedenōst, pròmijenjenōst, pròsvijećenōst, sprlječenōst, ùvriježenōst, zàplijenjenōst, zàliječenōst. Isto tako imenice napravljene od glagola s prefiksom *obez-* prema Boraniću u infinitivu *obescijeniti*, *obeskrijepiti*, *obezbijediti* (v. Pravopis, 10. izdanje, str. 148.) i novijem *obezvrijediti* treba da budu imenice obèscijenjenōst, obèskrijepljenōst, obèzbijedenōst, obèzvrijeđenōst.

Većina tih imenica dolazi i složena s negacijom *ne*, ali to ne uzrokuje akcentatske promjene, jedino što kod nesloženih " akcent prelazi na negaciju kao ` , na pr. nèriješenōst.

Sve dosad spomenute imenice sa *ije* napravljene su od pridjeva IV. glagolske vrste, rjeđe su od glagola V. vrste kao pòcijepanōst, isprèsijecanōst, a vrlo su rijetke od glagola sa *ije* ostalih vrsta.

Kao što rekoh, tih imenica nema u pravopisima, a većine ni u rječnicima, ali kako se danas i govore i pišu, bez sumnje da će mnoge morati ući u njih. Za neke sam naveo potvrde, a i za ostale ih ne bilo teško pronaći, ali to nije ovdje moj zadatak. Ne mislim se sada upuštati ni u semantička i stilistička pitanja (koja se upravo nameću), jer to traži opširnije raspravljanje, ali radi potpunosti ovoga članka moram se ukratko i na to osvrnuti.

Govoreći o obliku tih imenica, spominjao sam i one, koje ne bih preporučio za upotrebu, jer su suviše kao na pr. *riješnost* u značenju *odlučnost*; *ubijedenost* (napravljena od nepotrebnog ruskog glagola убедитъ), hrv. *uvjerenost*, ukoliko ne dobije drugo značenje, kao što se može naslutiti i u primjeru navedenom iz »Kulture«, a neke su sumnjive vrijednosti, iako im i oblik i značenje možemo lako odrediti. Očito je, da se takve imenice upotrebljavaju i više, nego što je potrebno, ne samo na štetu drugih naših dobrih i običnijih imenica, nego i na štetu dobra stila uopće. Na tu pojavu upozorio je već Maretić u spomenutoj knjizi (str. 588.), gdje kaže, da težak i trom stil izlazi iz nepotrebna upotrebljavanja apstraktnih imenica. No i on je kod toga bio vrlo oprezan, a pogotovu moramo biti mi danas, kad je težnja za što kraćim i sažetijim izrazom tako očita, a postiže se, uz glagolske imenice, upravo imenicama na *-ost*; u njima je obično sažeta čitava rečenica, kao što se može vidjeti iz Maretićevih primjera, a to je danas česta pojava. Evo jedan primjer nasumce odabran: »Osim toga sud je uvažio optuženom njegovu neosudivanost« (»Narodni list«, 19. II. 1956.). Zato dobar lektor mora katkada propustiti i one, koje nisu najbolje, jer bi njegova intervencija previše zadirala u piščev tekst, a kadšto za to nema vremena ni prostora. Sve to pogoduje, da se te imenice brzo šire. Stoga ih treba upotrebljavati, samo kad su zaista potrebne, da nam se uz dobre ne uvuku u jezik i barbarizmi, da imenska konstrukcija rečnice ne bude na štetu ljepoti jezika i stila.

ANDRIĆEV STIL I JEZIK U »PRIČI O KMETU SIMANU«

Zdravko Malić

Estetske osobine leksičkih grupa po G. Lansonu »obogaćuju misao onoliko, koliko je izražavaju... U isto vrijeme, dok nam donose nepredviđena bogatstva smisla, po njihovim neograničenim sugestijama njihova formalna ljepota stvara, za nas, neku osjetilnu radost, neku vrstu uživanja, koju naj-savršenije od egzaktnih štiva nikada ne će pružiti. Ovo uživanje nema ništa zajedničko s onim, što nam pruža logična točnost i patetična snaga.«

Fri proučavanju stila i jezika književnoga djela polazi se sa različitih naučnih stajališta, primjenjuju se različite metode. U »Pitanjima savremenog književnog jezika«, u sv. 2. knj. I., Midhat Šamić je god. 1950. napisao članak o jeziku i stilu Ive Andrića u »Priči o kmetu Simanu«. Metoda njegove analize je ona naučna metoda, kojoj je konačan oblik dala sovjetska teorija književnosti. Htio bih, služeći se metodom, koju je kod nas obradio profesor Petar Guberina, prikazati u istom književnom djelu neke osobine Andrićeva stila i jezika. Uspijem li time pridonijeti potpunijem